

نهضت‌های ملی ایرانیان

ظهور ابو مسلم خراسانی

- ۵ -

در شماره های پیشین از این سلسله مقالات دیده ایم که در نتیجه سیاست غلط بنی امیه و رفتار ناهنجار عرب میان ایرانیان و اعرابیان دشمنی و نقاری سخت پدید آمد و ملت ایران پس از يك قرن تحمل خفت و خواری بر آن شد که بدین وضع خاتمه دهد و خود را از زیر بار ننگ و مذلت رهائی بخشد. جنگ واقعی نژاد ایرانی و عرب از همین اوان آغاز شد و چنانکه دیده ایم نخستین اظهاری که از جانب ایرانیان در مقابله با غرور و کبر پناه عرب صورت گرفت توسط اسمعیل ابن یسار شاعر معروف ایرانی در عصر هشام بن عبدالملک اموی بود که ما از آن به نخستین اعلان جنگ نژاد ایرانی با نژاد عرب، تعبیر کرده ایم.

هنوز مدتی از این اعلان جنگ نگذشته بود که جنگ علنی ایرانیان و عرب آغاز شد و بشکست و خواری عرب پایان یافت. بهانه این نزاع بزرگ ملی در آغاز امر موضوع جاهشینی ییغامبر اسلام بود که ایرانیان آفراسیاه خوبی برای اظهار خلاف بادستگاه حکومتی عرب کرده و همواره خواه برضد بنی امیه و خواه برضد بنی عباس از آن استفاده برده اند. در این مورد نیز بعنوان طرفداری از بنی هاشم در مقابل بنی امیه وارد نبرد شده و چون در این نبرد توفیق یافتند با اجرای مقاصد ملی خود آغاز کردند.

از اوایل قرن دوم هجری که آثار ضعف در دولت اموی آشکار شده بود طرفداران خلافت بنی هاشم (یعنی آل ابیطالب و آل عباس) شروع به تشدید

فعالیت خویش کردند و فعالیت آنان مبتنی بود بر ترویج تشیع . پس از رحلت حضرت رسول مسلمین بردو دسته شدند . گروهی بزرگتر در موضوع جانشینی معتقد بانتخاب مسلمین بودند و گروهی اندک معتقد بانتخاب پیغمبر اکرم و امامت علی بن ابیطالب علیه السلام ؛ و از همینجا دو دستگی میان مسلمین و تقسیم آنان باهل سنت و تشیع پدید آمد . تاوقتی که خلفای راشدین بر سر کار بودند اختلاف این دو دسته آشکار نبود اما از آن هنگام که خلافت بدست بنی امیه افتاد و خاصه از آنوقت که بارث در آن خاندان باقی ماند اظهار عدم رضایت از جانب بنی هاشم و طرفداران ایشان آغاز گردید و بقیامهای بزرگی منجر شد که اغلب آنها یا در ایران صورت گرفت و یا بوسیله ایرانیان تقویت شد . از علل عمده طرفداری ایرانیان از نهضت بنی هاشم یکی رفتار زشت حکومت اموی و عمال ایشان با ایرانیان و دیگر سببست نژادی بنی امیه و طرفداری از عرب و دیگر اعتقاد ملت ایران در سلطنت بنی زاد و استحقاقی که بنی هاشم از این طریق در حکومت بر مسلمین داشته اند . توضیح آنستکه در ایران همواره سلطنت حق کسی شمرده میشد که از نژاد شاهان بوده باشند و این قاعده در تمام ادوار پیش از اسلام و قسمتی از دوره اسلامی یعنی آن مدت که هنوز سیاست نژادی و ملی قدیم بقوت خود باقی بود ، استمرار داشت . بنی هاشم از آن باب که از فرزندان اشراف عرب و پرده داران کعبه در ایام جاهلیت (پیش از اسلام) بوده و از دیرباز در میان قوم عرب سمت فرمانروائی داشتند و پیغمبر اسلام از میان آنان ظهور کرده بود ، در میان ملت ایران مورد توجه شده و گروه بزرگی از این ملت همواره حکومت را حق آنان شمرده اند .

با این مقدمه آشکار میشود که طرفداری ایرانیان از بنی هاشم در قبایل بنی امیه هم جنبه انتقام ملی داشت و هم نتیجه سیاست نژادی آنان بود . از میان بنی هاشم در این ایام دو دسته داعیه حکومت و خلافت داشتند : نخست آل ابیطالب (پدر علی علیه السلام و عم پیغمبر) و دیگر آل عباس (عم پیغمبر) این هر دو دسته خود را آل محمدی گفتند و وارث بالاستحقاق حضرت رسول اکرم

میشمردند و هریک برای ترویج دعوت خود مبلغینی بعنوان داعی (یعنی مبلغ مذهبی و جمع آن دعاة است) در کشورهای اسلامی خاصه در ایران و بیش از همه در نواحی شرقی ایران یعنی خراسان و ماوراء النهر داشتند.

از جمله داعیان بنی عباس در ایران جوانی با تدبیر و شجاع بود بنام ابو مسلم عبدالرحمن ابن مسلم مرورودی که خود را از اعقاب بزرگمهر (بزرگمهر - بوذرجمهر) حکیم معروف ایرانی میدانست. این مرد را باید از روی حق بزرگترین فرد مبارز ایرانی در دوره اسلامی دانست زیرا اوست که دولت بزرگ اموی را از پای درآورد و نژاد ایرانی را از قید اسارت و بندگی رهائی داد و حکومت تمام ممالک اسلامی را فی الواقع بدست ایرانیان افکند.

وی که مردی وطن پرست بود و برای مبارزه با عنصر عرب و احیاء مراسم ملی و روی کار آوردن ایرانیان آرزوهائی داشت از جمله کسانی است که صلاح ایرانیان را در سازش با دولت عرب و راه تجدید حیات ملی را رخنه کردن در دستگاه سیاسی و نظامی حکومت اسلامی میدانست و بهمین قصد هم بتقویت بنی‌العباس پرداخت و اعتماد آنها را چندان جلب کرد که سرانجام پریاست شیعه خراسان بر کزیده شد.

در همین هنگام ایرانی دیگری در عراق عرب (شهر کوفه) بنام ابوسلمه خلال میزیست که او نیز حمایت بنی‌عباس را در عراق عرب بر عهده گرفته بود و ریاست شیعه بنی‌عباس را در آن سامان داشت و چنانکه خواهیم دید وی نخستین کسی از ایرانیان است که در دوره اسلامی بوزارت انتخاب شد و معروف بوزیر آل محمد گردید و چون جلب نظر و رضایت او لازم بود امام شیعه بنی‌عباس (راوندیه) که در این هنگام محمد بن علی از اعقاب عباس بن عبدالمطلب عم پیغمبر بود، او را نیز از این امر آگاه ساخت.

در این ایام یعنی در اوایل قرن دوم هجری در خراسان چند دسته از اعراب مهاجر میزیستند که میان آنان آتش خلاف مشتعل بود و والی خراسان از جانب بنی‌امیه یعنی نصر بن سیمان کزیر بود همواره با مخالفین در جدال باشد. این جنگها

از سال ۱۲۶ هجری شروع شد و دو طرف جنگ عبارت بودند از مضریه (طرفداران والی خراسان) و یمانیه. در خلال این جنگها پیروان بنی‌عباس در خراسان فرصتی یافته و بر توسعه دایره دعوت خود افزوده بودند و مردم را به کتاب خدا (۱) و مردی پسندیده از آل محمد (۲) دعوت میکردند و مبلغین (دعاة) آنان در تمام شهرها و دیه‌های خراسان نهائی بکار خود ادامه میدادند و بهدایت و پیشوائی ابو مسلم روز بروز نیرومندتر میشدند.

ذکر این نکته لازم است که در این هنگام دو صف در خراسان تشکیل شده و برابر یکدیگر قرار گرفته بود: نخست ایرانیان که بیهانه طرفداری از آل عباس و برای برانداختن حکومت اموی برگردد هم جمع شده بودند. دوم مهاجرین عرب که در عین اختلاف بایکدیگر طرفداران حکومت بنی‌امیه و سیادت قوم عرب بودند و منظور ایرانیان از اتحاد مذهبی در مقابل آنان چنانکه بعد از جزئیات اعمال ایشان آشکار شد تشکیل حکومتی بود که دست نشانده و مجری نیات آنان باشد و باصل موضوع یعنی مذهب تشیع و طرفداری از فرق مختلف شیعه توجه مطلق نداشتند چنانکه در میان هواخواهان ابو مسلم و در صف جنگجویان و دبیران و مشاوران و سرداران او افراد غیر مسلمان یعنی زردشتی وجود داشته و بعضی از آنان پس از ابو مسلم خراسانی مدتی در خراسان و عراق عجم بر ضد حکومت اسلامی مشغول فعالیت بودند. بر اثر این نیت ایرانیان بسرعت عجیبی برگرد مبلغین بنی‌عباس گرد آمدند و ابو مسلم خراسانی را تقویت و مقدمات کار او را فراهم کردند و او چون اسباب کار را مهیادید در سال ۱۲۹ هجری دعوت خود را آشکار کرد و مرکز فرماندهی خود را در یکی از قراء مرور و بنام سپیدنگ (سفیدنج) قرار داد و نصر بن سیار والی بنی‌امیه را باطاعت خویش خواند.

بحث در اجزاء اعمال ابو مسلم و اهمیت تاریخی این مرد بزرگ و سردار لایق و شجاع ایرانی و نتایج کار و عقیده و روش او محتاج بمقاله‌ای جداگانه است که بخواست خداوند بموقع خود تکاشته خواهد شد و در اینجا فقط مطالبی

(۱) کتاب الله (۲) الرضامن آل محمد . الرضامن آل رسول الله

فهرست مانند از نتایج قیام وی مذکور میگردد و علی‌الخصوص این نکته گوشزد میشود که در این قیام بزرگ تاریخی از جانب بنی عباس که میبایست تکمیل بر سریر خلافت زنده‌گوچکترین اقدامی نشد و حتی امام آنان بدست خلیفه اموی یعنی مروان بن محمد محبوب و مقتول گردید و برادران او یعنی ابوالعباس عبدالله (اولین خلیفه عباسی) و ابو جعفر منصور (دومین خلیفه عباسی) از شام گریخته و بکوفه آمده بودند و نهانی در پناه ابوسلمه خلال بسر میبردند.

ابو مسلم با سرعتی عجیب در مدتی کمتر از سه سال تمام ایران را از دست بنی امیه بیرون آورد و سرداران او تا کوفه پیش رفتند و بمیل ابو مسلم و اشارت ابوسلمه خلال ابوالعباس سفاح را بسال ۱۳۲ هجری بخلافت برگزیدند و مروان بن محمد آخرین خلیفه اموی را نیز در جنگی نزدیک رود زاب منهزم ساختند و بدین طریق دولت جائز بنی امیه که از مخالفین شدید نژاد ایرانی بود از میان رفت و حکومت بنی عباس بدست ایرانیان و تحت نفوذ ایشان تشکیل شد و این نخستین فتح نژاد ایرانی پس از شکست نهاوند (فتح الفتوح) است.

راجع به جنبه ملی این قیام تاریخی و نتایجی که نژاد ایرانی از آن گرفت و همچنین فوایدی که این نهضت برای تمدن اسلامی داشت و شکستی که در نتیجه این قیام بزرگ تاریخی در کار نژاد عرب افتاد و سایر نتایج بزرگ این فتح عظیم را در شماره آینده سخن خواهیم گفت.

پهلوان علوم انسان